

Włodzimierz Skoczny

Filozofia przyrody ożywionej w OBI

Zagadnienia Filozoficzne w Nauce nr 50 [Numer rocznicowy], 41-45

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Włodzimierz SKOCZNY

Wydział Filozoficzny, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

FILOZOFIA PRZYRODY OŻYWIONEJ W OBI

W pracach podejmowanych w środowisku OBI, a dotyczących problematyki związanej z filozofią biologii, czy ogólnie z filozofią przyrody ożywionej, można w okresie minionego dziesięciolecia wyróżnić kilka wiodących nurtów. Pierwszym z nich jest historia biologii jak i jej zagadnień filozoficznych, zwłaszcza związanych z teorią ewolucji. Do drugiego nurtu zaliczyć można z jednej strony krytyczną i polemiczną, z drugiej zaś pozytywną wykładnię teizmu ewolucyjnego rozwijaną przez ks. arcybiskupa Józefa Życińskiego. Do trzeciego nurtu należą aktualne problemy w neurofizjologii i psychologii ewolucyjnej. Do czwartego, pozostałe różnorodne zagadnienia, zwykle rozwijane przez zaproszonych gości, które trudno zebrać pod jakimś jednym tytułem.

Historia filozofii biologii

Podjmując zagadnienia związane z historią filozofii przyrody ożywionej udało się ocalić od zapomnienia te postaci filozofii polskiej, które tworzyły tradycję refleksji filozoficznej powstającej w kontakcie z naukami przyrodniczymi. Do najważniejszych osiągnięć należało przede wszystkim opublikowanie i skomentowanie przez ks. Janusza

Mączkę¹, rękopisów Joachima Metallmanna². Zawarta w nich idea determinizmu w biologii, nawiązuje do sporu między witalizmem a mechanicyzmem.

Kolejnym zagadnieniem, podjętym przez OBI, była historia recepcji ewolucjonizmu w Polsce³ i w Rosji⁴, zwłaszcza na styku z chrześcijaństwem, neotomizmem. Do badań tych, udało się Pawłowi Polakowi zapalić także studentów naszego Wydziału, a owocem ich prac naukowych jest cały numer *Semina Scientiarum*⁵.

Tematyka międzywojennej filozofii przyrody w szkole krakowskiej doczekała się trzynomowej edycji⁶. Co prawda większość tekstów omawianych autorów dotyczy filozofii przyrody nieożywionej, ale jak wiadać choćby po tekstach Metallmanna, ich znaczenie nie ograniczało się tylko do domeny fizyki.

Teizm ewolucyjny ks. arcybiskupa Józefa Życińskiego

Zmarły 10 lutego 2011 roku w Rzymie, śp. Ks. abp Józef Życiński, stanowił – nawet po przeprowadzce do Lublina - niekwestionowany filar OBI. Jego obecność w pracach naszego Ośrodka, z konieczności

¹J. Mączka, *Metodologiczne aspekty sporu między mechanicyzmem a witalizmem według J. Metallmanna*, ZFN 27(2000) 55–74. Szerzej na ten temat zob. J. Mączka, *Wszczęświat strukturalny. Strukturalizm w dziele Joachima Metallmanna a strukturalizm współczesnej nauki*, wyd. OBI-Biblos, Tarnów 2002.

²J. Metallmann, *Determinizm w biologii [z lektury klasyków]*, ZFN 26(2000)91–99. Cała praca Metallmanna została opublikowana jako: J. Metallmann, *Determinizm w biologii. Przedmowa i opracowanie J. Mączka*, wyd. OBI-Biblos, Tarnów 2002.

³P. Polak, *Neotomistyczna recepcja teorii ewolucji w Polsce w latach 1900–1939 w kontekście relacji nauka-wiara*, ZFN 43(2008) 44–88. Zob. także P. Polak, *Spór wokół teorii ewolucji przed stu laty*, ZFN 41(2007) 56–90.

⁴T. Obolevitch, *O recepcji teorii ewolucji w filozofii rosyjskiej (W. Sołowjow, M. Łoski)*, ZFN 33(2003)112–124; Zob. też T. Obolevitch, *Rosyjski Kościół Prawosławny a nauka. XX-wieczne debaty wokół teorii ewolucji*, ZFN 41(2007) 91–124.

⁵Zob. *Semina Scientiarum*, 9 (2010).

⁶*Krakowska filozofia przyrody w okresie międzywojennym, Tom I – początki; Tom II – Metallmann – Zawirski – Gawecki; Tom III – Smoluchowski – Natanson – inni*, red. M. Heller, J. Mączka, P. Polak, M. Szczerbińska — Polak, wyd. OBI-Biblos, Kraków — Tarnów 2007.

ograniczona, była jednak niezwykle intensywna i zawsze trzymająca „rękę na pulsie” aktualnych wydarzeń.

W okresie ostatniego dziesięciolecia, w dziedzinie interesującej nas tematyki, ks. arcybiskup zajmował się między innymi krytyczną analizą epistemologii fundamentalizmu religijnego⁷. Zagadnienie to podejmował także Bogusław Wójcik⁸ i ks. Włodzimierz Skoczny⁹.

Wątek krytyczny, zwłaszcza wobec stanowiska reprezentowanego przez *creation science*, rozwijał także ks. arcybiskup w wielu publikacjach lubelskich. Można by nawet postawić tezę, że tematyka ewolucji i jej teistycznej interpretacji zajmowała większość miejsca wśród ostatnich jego prac¹⁰. Podejmuje on w nich także – opierając się na metodologii naturalizmu epistemologicznego i odwołując się w wielu miejscach do historii teorii ewolucji – nowatorskie na gruncie polskim ujęcie teizmu ewolucyjnego¹¹. Wśród prowadzonych analiz odwołuje się on często do pojęcia „emergencji”, którego rozmaite znaczenia były także przedmiotem IX Krakowskiej Konferencji Metodologicznej¹².

Aktualne zagadnienia neurofizjologii

Źródłem inspiracji w dziedzinie neurofizjologii był w minionym okresie „nasz człowiek w Ameryce” – Jacek Dębiec¹³, psychiatra i neu-

⁷J. Życiński, *Epistemologiczne aspekty fundamentalistycznej interpretacji ewolucjonizmu*, ZFN 30(2002) 3–24.

⁸Zob. B. Wójcik, *Czy teoria inteligentnego projektu i neodarwinizm mogą być komplementarne?*, ZFN 41 (2007) 28–45.

⁹Zob. W. Skoczny, *Inteligentny projekt*, „Posłaniec” 6(2009) 48n.

¹⁰Zob. J. Życiński, *Bóg i ewolucja. Podstawowe pytania ewolucjonizmu chrześcijańskiego*, TN KUL, Lublin 2002; *Wszczęświat emergentny. Bóg w ewolucji przyrody*, Wyd. KUL, Lublin 2009; *Bóg i stworzenie. Zarys teorii ewolucji*, Lublin 2011; *Strukturalna przyczynowość i konwergencja biologiczna w ewolucji kosmicznej*, w: „Ewolucja życia i ewolucja wszechświata”, red. J. Mączka, P. Polak, wyd. Copernicus Center Press, Kraków 2011, 37–50.

¹¹Wśród anglosaskich autorów, na których powołuje się abp Życiński wymienić trzeba Arthura R. Peacocke’a i George’a F. R. Ellisa

¹²Materiały z tej Konferencji ukazały się w: „Struktura i emergencja”, pod. red. M. Hellera, J. Mączki, wyd. OBI-Biblos, Tarnów 2006.

¹³J. Dębiec, *Mózg i matematyka*, wyd. OBI-Biblos, Kraków – Tarnów 2002; J. Dębiec, *Problemy determinizmu i wolnej woli — neuroekonomia Paula Glimchera*,

rofizjolog, pracujący od kilku lat w Center for Neural Science na New York University, zajmował się zagadnieniem ewolucyjnych uwarunkowań psychizmu ludzkiego. Jego kontaktom naukowym i zaangażowaniu zawdzięczmy też sesję naukową poświęconą *neuroscience*, której gościem i głównym wykładowcą był (na co dzień szef Jacka) prof. Joseph LeDoux. Odbyła się ona w ramach XV Krakowskiej Konferencji Metodologicznej p.t. *The Emotional Brain: From the Humanities to Neuroscience and Back Again*¹⁴.

W dziedzinie neurobiologii i jej filozoficznych implikacji nie jesteśmy jednak skazani na zagraniczne kontakty. Jest to jedna z najbardziej dynamicznie rozwijających się gałęzi zainteresowań w Wydziale Filozofii UPJP II, gdzie pracują wszyscy członkowie OBI. W obecnym roku akademickim 2011/12 otwarto specjalizację z Filozofii Umysłu i Kogniistyki. Prócz stałych członków OBI wykłady na tej specjalizacji prowadzi także prof. Jerzy Vetulani. Jego obecny wykład nosi tytuł: „Neurobiologiczne podstawy zachowań”.

Zagadnienia różne i Goście OBI

Pracom i zaangażowaniu w filozofię przyrody ożywionej w OBI towarzyszy od lat odczucie pewnego niedosytu. Związane jest ono przede wszystkim z brakiem w naszym gronie osoby profesjonalnie zajmującej się biologią, czy jej działami pokrewnymi. W pewnej mierze ten niedostatek staraliśmy się niwelować przez kontakty z przedstawicielami Instytutu Nauk o Środowisku UJ, profesorami: Janem Kozłowskim¹⁵ i Januarem Weinerem, czy wcześniej z prof. Adamem Łomnickim, prof. Aleksandrem Kojem, i innymi¹⁶. Dzięki nim udało się

ZFN 34(2004) 66 – 85; Jacek Dębiec, *Odczucie świadomej woli a idea przyczynowości psychicznej*, ZFN 35 (2004) 3 — 24.

¹⁴Konferencja odbywała się w Krakowie w dniach 19–20 maja 2011 r. Materiały z tej Konferencji ukażą się drukiem.

¹⁵Zob. np. J. Kozłowski, *Czy teorię ewolucji można zmatematyzować?*, w: „Ewolucja życia i ewolucja wszechświata”, red. J. Mączka, P. Polak, wyd. Copernicus Center Press, Kraków 2011, 75–84.

¹⁶Są wśród nich m.in. profesorowie: Jacek M. Szymura, Katarzyna Kaszycka, Jerzy Dzik, Jacek Radwan, Bernard Korzeniewski. Dzięki ich obecności mogliśmy poszerzać krąg naszej wiedzy o te zagadnienia, których nie rozwijamy w OBI. Zob. np. tekst

nawiązywać do aktualnych problemów w tej dyscyplinie i niezwykle dynamicznie rozwijającej się wiedzy o tym co ożywione, w perspektywie inżynierii genetycznej, paleontologii, genetyki populacyjnej, czy ekologii.

Ważnym wydarzeniem była obecność w naszym Ośrodku prof. Francisco J. Ayali z Uniwersytetu Kalifornijskiego, który wziął udział w XIII Krakowskiej Konferencji Metodologicznej, w dniach 18 – 19 maja 2009¹⁷. Konferencja ta nawiązywała do 150 rocznicy opublikowania przez Karola Darwina *O pochodzeniu gatunków* i 200 rocznicy urodzin autora dzieła. Obecność jednego z najwybitniejszych biologów ewolucyjnych i możliwość wysłuchania dwugłosu z ks. prof. M. Hellerem w *Collegium Maximum* stanowiła niewątpliwie godne upamiętnienie darwinowskich rocznic.

SUMMARY

PHILOSOPHY OF BIOLOGY IN OBI

The research in the philosophy of biology in OBI was focused on the problems related to the nature and evolution of life. Special attention is paid to issues in the history of biology, evolutionary theism, and neurophysiology.

wykładu dotyczący inżynierii genetycznej na VII Krakowskiej Konferencji Metodologicznej, prof. Magdaleny Fikus, *Informacja genetyczna: wyrok czy możliwość?*, ZFN 33(2003) 64–73.

¹⁷F. J. Ayala, *Evolution of Life: Three Research Frontiers*, w: „Ewolucja życia i ewolucja wszechświata”, red. J. Mączka, P. Polak, wyd. Copernicus Center Press, Kraków 2011, 13-28.